

בענין כתמים וקולותיהם

גרסינן בנדה (נט.), איתמר נמצא עליה כגריס ועוד, ואותו עוד רצופה בו מאכולת, ר' חנינא אומר טמאה, ר' ינאי אומר טהורה. ר' חנינא אומר טמאה, כי תליא בכגריס, בכגריס ועוד לא תליא. ר' ינאי אומר טהורה, הני מילי היכא דלא רצופה בו מאכולת, אבל היכא דרצופה בו מאכולת מוכחא מילתא דהאי ועוד דם מאכולת הוא. פש ליה כגריס, כיון דבעלמא תליא הכא נמי תליא. בעי רבי ירמיה, נתעסקה בכגריס ונמצא עליה בכגריס ועוד מהו. תבעי לר' חנינא תבעי לר' ינאי. תבעי לר' חנינא עד כאן לא קאמר ר' חנינא התם טמאה אלא דלא נתעסקה, אבל הכא דנתעסקה תליא. או דילמא אפי' לר' ינאי דאמר טהורה הני מילי היכא דרצופה בו מאכולת, אבל היכא דאין רצופה בו מאכולת לא תליא. ויש להסביר את הסוגיא בשני דרכים.

- א -

יש כמה קולות הנאמרות לגבי כתמים שאינם שייכות לדם הבא בהרגשה, ויש לחקור במהות כל קולא. מי אמרינן שאין על הדם שם כתם, או דלמא יש עליו שם כתם אלא שמכל מקום מקילים בו ואין האשה טמאה. ובשאלה זו יש לחקור בכתם (פחות מכגריס) שרצופה בו מאכולת. האם נאמר שאינו כתם כלל וחשיב כמי שאינו, או נאמר שיש עליו שם כתם אלא שתולין הדם במאכולת הרצופה בו. ונ"מ בזה, שאם הקולא באה מטעם תלייה, אין הכתם טהור בתורת ודאי אלא בתורת כל שאר תלייות בדינים דרבנן כמבואר ביו"ד סי' קי"א ע"פ הגמ' ביבמות (פב.). ועפ"ז אפשר להבין המח' בין ר' ינאי ור' חנינא. ר' ינאי סובר שרואים את החלק הרצופה בו מאכולת כמי שאינו כיון שאין עליו שם כתם, ומה שנשאר בכתם הוי פחות מכגריס, והאשה טהורה. ור' חנינא סובר שיש על החלק שרצופה בו מאכולת שם כתם וחשיב ככתם אחד יותר מכגריס, והיא טמאה.

אמנם, עדיין יש להקשות דאפי' לדעת ר' חנינא, למה אינה יכולה לתלות אותו החלק במאכולת הרצופה בו והשאר תתלה עד כגריס אע"פ שלא הרגה, כמבואר במשנה (נח:). וכדי לתרץ קושיא זו יש לעיין, מאי שנא כתם יותר מכגריס דאין תולין הכתם בב' מאכולות שנפלו זה אצל זה, ממש"כ בגמ' (נט.) טיפין טיפין אין מצטרפין, ופירש הרא"ש (פ"ח סי' ב') דאיכא לספוקי בכל טיפה וטיפה בדם מאכולת.

ונ"ל שאפשר להסביר ענין זה בג' דרכים. א) בכתם אחד אין מצטרפין התלייה עד כגריס (היינו מה שתולין בסתם אע"פ שלא הרגה) עם תלייה אחרת עד כגריס. ולכן, כיון שתלה הגריס הראשון במאכולת אע"פ שלא הרגה, שוב אינה יכולה לתלות בסתם (בלי מאכולת) בכתם זה. ב) בכתם אחד אין מצטרפין התלייה עד כגריס עם תלייה אחרת שתולים במאכולת. ולכן, אע"פ שהרגה מאכולת, אינה יכולה לתלות השאר בסתם עד כגריס וכ"ש שאינה יכולה לתלות בסתם בב' מאכולות. ג) בכתם אחד אין מצטרפין התלייה עד כגריס עם שום תלייה אחרת, אפי' אם נתעסקה בדם צפור. נמצא, שר' חנינא סובר כאפשרות הב', ומכיון שיש על אותו חלק הרצופה בו מאכולת שם כתם דנים את הכל ככתם אחד. ומכיון שכבר תלה אותו החלק במאכולת, שוב אינה יכולה לתלות השאר עד כגריס. ואפשר לומר שר' ינאי מודה שיש על אותו החלק שם כתם אלא שהוא סובר כאפשרות הא', ולכן אפשר לצרף תליית הריגת מאכולת עם התלייה עד כגריס (אמנם הלשון "מוכתא מילתא" משמע שסובר שאין עליו שם כתם כלל.)

בספיקת ר' ירמיה בדעת ר' חנינא הגמ' רצתה לחלק בין נתעסקה בדם לרצופה בו מאכולת. ויש לחלק בב' דרכים: א) ספיקת ר' ירמיה הוא אם ר' חנינא סובר כאפשרות הב' או כאפשרות הג' דלעיל. דהיינו, האם אפשר לצרף תלייה עד כגריס דמאכולת עם תליית נתעסקה. דאם אפשר לצרפם האשה טהורה, ואם לאו היא טמאה. ב) יש לחלק בין היכא שמצאה המאכולת בשעת מציאת הכתם ובין היכא שידעה שנתעסקה לפני כן

בדם צפור. דבידעה לפני כן שנתעסקה, יש מעשה להפקיע שם כתם מכמות הדם שנתעסקה בה. משא"כ כשמצאה הכל בבת אחת, אין מעשה להפקיע שם כתם, דמשעה ראשונה יש כתם אחד יותר מכגריס. והצד השני בספיקת ר' ירמיה סובר, שאין חילוק בין נתעסקה למצאה, דבכל גוונא יש עליו שם כתם. ונפק"מ בין ב' החילוקים הנ"ל הוא היכא שידעה שהרגה מאכולת לפני מציאת הכתם דיש כאן מעשה המפקיע אבל עדיין יש חסרון בצירוף התלייות.

ובענין ספיקת ר' ירמיה בדעת ר' ינאי, הגמ' רצתה לחלק בין היכא דרצופה בו מאכולת ובין היכא דלא רצופה בו מאכולת. ובגמ' מבואר דחשיבות רצופה בו מאכולת היא דמוכחא מילתא שהדם בא ממנה ולכן יש לחלק ולומר דהיכא שרצופה בו מאכולת, אין עליו שם כתם דיש הוכחה מהיכן בא הדם. משא"כ בנתעסקה, אין כאן הוכחה אלא שתולין הדם במה שנתעסקה, ולכן יש עליו שם כתם. אמנם, עדיין צריך לומר כאפשרות הג' שאין מצטרפין תלייה עד כגריס עם שום תלייה אחרת. בצד הקל שבספק אפשר לומר א' אם נתעסקה אין עליו שם כתם ב' תליית נתעסקה מצטרפת עם התלייה עד כגריס (כאפשרות הא' או ב'). יש כמה השלכות לחקירה הנ"ל:

כתב המרדכי (הל' גדה ס"י תשל"ה דף א' ע"ג) "ואם סופרת ז' נקיים מסתברא מג' ימי נקיים ואילך הכתמים טהורים ואם יש במה לתלות במכה, או בחבורה, או בדם צפור, ואינה סותרת. אבל צריכה שתדע בודאי שפסק דם המקור לכך צריך שיהיו שלשה ימים ראשונים של ספירת נקיים לגמרי." וכתב על זה הדרכי משה (ס"י קצ"ו סק"א) "ונראה לי דהא דלא תלינן במכה ג' ימים הראשונים, דוקא במכה שאינו ידוע שמוציאה דם וכו' אבל במכה שידוע שמוציאה דם נראה לי דתלינן בה אף ג' ימים ראשונים וכו' ואפשר דספר התרומה והמרדכי לא החמירו אלא לחומרא בעלמא." וכתב עליו הש"ך (ס"י קצ"ו סק"י"ג) "פשט דברי המרדכי דמסתים סתים ליה משמע דבכל מכה איירי ועוד דהא אפי' בנתעסקה בדם צפור לא תלינן בה אע"פ שיש דם לפנינו כל שכן במכה שמוציאה דם." ומבואר, דדעת הש"ך היא דכל כתם הנתלה, אפי' במכה שידוע שמוציאה דם, יש לו שם כתם, דאל"ה היאך אפשר להחמיר בג' ימים ראשונים בדבר שאינו כתם. ואפשר לומר שהד"מ סובר שכתם הנתלה במכה אין לו דין כתם. אמנם, מלשוננו משמע דטעמא דמילתא הוא שאין לחלק בין ג' ימים ראשונים לשאר ימים דכתב "וכן נ"ל לצדד להקל משום דלא חילקו שאר הפוסקים בין כתם שרואה בימי ספירתה לשאר כתם א"כ משמע דסבירא להו דאפי' תוך ג' ימים תלינן כתם בכל מקום שיש לתלות."

אם נפרש שכתם שטהור מטעם תלייה יש לו שם כתם, יל"ע אם צריכים לומר כן לגבי הקולות של בגדים צבעונים ודבר שאינו מקבל טומאה. ע"פ סברא, אפשר לחלק בין תלייה לקולות הנ"ל. דבתלייה, מקילים משום שמתפקים מהיכן בא הדם ונותנים לאשה זכות לתלות בדבר אחר, ובכה"ג יש עליו שם כתם שתולין להקל. משא"כ, בבגדים צבעונים ודבר שאינו מקבל טומאה, דאין הקולא באה מתוך ספק, אלא שבעצם אין כתם זה מטמא. ולכן אפשר לומר שכתם הנתלה יש לו שם כתם אבל כתם שטהור מהני קולות אין לו שם כתם.

ועיין פתחי תשובה (יו"ד ס"י קצ"ו סק"י"ב) שכתב "ע"י בתשובת חמדת שלמה (ס"י כ') שהעלה, דאם נמצא הכתם ע"ד שאינו מקבל טומאה, אף תוך ג' [של ז' נקיים] לא חיישינן לה, כיון דדבר שאינו מקבל טומאה לא הוי בכלל גזירת כתמים וכו'. ושוב ראיתי בתשובת מעיל צדקה (ס"י ס"ב) דמדבריו נראה פשוט להתיר בכתמים הנמצאים בבגד צבוע תוך ג' ימים." אך עיין בפתחי תשובה (ס"י ק"צ סק"ב) שכתב "בספר עמודי כסף כ"י כתב בזה נראה דוקא תלבש תמיד [בגדים צבעונים] אבל כדי להציל בימי נדתה וליבונה לא. וי"ל דג' ימים ראשונים אין תולין." ונ"ל שהמחלוקת תלוי בחקירה הנ"ל. שהחמדת שלמה סובר שאין לכתם הנמצא על בגדים צבעונים שם כתם כלל (וכן משמע מלשוננו שכתב "לא הוי בכלל גזירת כתמים") משא"כ העמודי כסף סובר שיש עליו שם כתם, ולכן אפשר לחלק בין תוך ג' לאחר ג' (ומלשוננו "אין תולין" משמע שבגדים צבעונים צריכים תלייה).

ועיין בהגהות מיימוניות (פ"ט מהל' איסורי ביאה אות ו') בשם ר' שמחה, דהקולא של בגדים צבעונים נאמר רק לענין טהרת הבגד, ולא לענין בעלה. ובודאי לגבי בעלה יש שם כתם על הדם, ומזה נלמוד שאפי' לגבי טהרות יש עליו שם כתם שאינו מטמא. ויש להכניס סברא זו למה שכתב החת"ס (יו"ד ס"י קס"א) דבבגד

הסמוך לבשרה אין להקל בבגדים צבעונים. וא"כ צ"ל שכל כתם על בגדים צבעונים יש עליו שם כתם אלא שבעליונים אינו מטמא.

ונ"ל שאע"פ שכתם על בגד צבוע יש לו שם כתם, כתם הנמצא על דבר שאינו מקבל טומאה אינו כתם כלל. ויש לבאר ענין זה בב' דרכים.

א. כבר ביארנו שיש חילוק בין כתם שקולתו באה מחמת ספק, ובין כתם שבעצם אינו מטמא. עיין ברש"י (סא: ד"ה להקל) שכתב טעם היתר בגדים "שאיין הכתם ניכר בו כמראה דם גמור." משמע, שטעם ההיתר הוא, שיש ספק אם דם זה הוא אחד מן החמשה דמים שהאשה טמאה בהם אי לאו. וכיון דלא ידעינן בכירור שזה דם נדה תלינן שאין זה דם נדה. ולכן אפ"ל שכתם הנמצא על בגדים צבעונים יש עליו שם כתם ומקילים בו מטעם תלייה. משא"כ כתם בדבר שאינו מקבל טומאה, אין עליו שם כתם כלל. ולפ"ז אם נחמיר כדעת העמודי כסף בבגדים צבעונים תוך ג' ימים, אין ללמוד ממנו לדבר שאינו מקבל טומאה.

ב. יש עוד חילוק בין בגדים צבעונים לדבר שאינו מקבל טומאה. שקבלת טומאה מכשירה את הדבר לקבל כתמים ולכן אם הדבר אינו מקבל טומאה לא צריכים לדון כלל על הכתם. משא"כ בבגדים צבעונים, אי אפשר לומר שהחסרון צביעות בבגד מכשיר את הבגד, שאין ההכשר בא מחמת שאינו [לבן] אלא מחמת שהוא, צבוע. וא"כ היתר דבגדים צבעונים בא אחר שביררנו שהכתם נמצא על בגד צבוע. ולכן אפשר לומר שכתם על דבר שאינו מקבל טומאה, שהקולא באה מחמת שאין לבגד הכשר לקבל כתמים, אין עליו שם כתם. משא"כ כתם על בגדים צבעונים, שהצביעות מתיר את הכתם, יש עליו שם כתם שהוא טהור.

הסד"ט (סי' ק"צ סקצ"ג ד"ה וטרם וד"ה ונלע"ד) הביא ב' סברות להיתר כתמים. א' דמה"ת בעינן הרגשה, וב' דבעינן דם ודאי ולא דם ספק. מבואר שיש ב' סוגי היתר. יש סוג היתר של חסרון הכשר, דהיינו ראייה שלא בהרגשה. ויש סוג הכשר של ספק דם מגופה. ולפי דברינו, כשתקנו חז"ל הקולות לכתמים, תקנו אותם בב' הסוגים הנ"ל. תלייה היא קולא של ספק דם, ודבר שאינו מקבל טומאה הוא קולא של חסרון הכשר. בגדים צבעונים אפ"ל שהוא מטעם ספק ואפ"ל שהוא מטעם חסרון הכשר.

- ב -

נחלקו האחרונים בכתם שודאי יצאה מגופה שהוא פחות מכגריס. הכרתי ופילתי (סי' קפ"ג) כתב דשיעור גריס הוא רק כדי להוציא מספק מאכולת, ומכיון שאין ספק בכה"ג יש להחמיר. אמנם, התורת השלמים (סי' קפ"ג סק"א) כתב דאין כתם פחות מכגריס מטמא. ונ"ל שנחלקו בהבנת תלייה עד כגריס. הכו"פ סובר שהוא תלייה ממש, שתולים שמסתמא הרגה מאכולת, אבל כשודאי בא הדם מגופה א"א לתלות. והתוה"ש סובר שהתלייה עד כגריס הוי שיעור שקבעו חז"ל מפני "שאיין לך כל מטה ומטה שאין בה כמה טיפי דם מאכולת" (גמ' נח:). וכיון שלא גזרו על פחות מכגריס שוב א"צ לתלותו במאכולת. ונראה שמח' זו תלויה במח' הראשונים.

כתב הרמב"ם (פ"ט מהל' איסורי ביאה ה"ו) "מה בין כתם הנמצא על בשרה לכתם הנמצא על בגדיה, שהכתם הנמצא על בשרה אין לו שיעור, והנמצא על הבגד אינו מטמא עד שיהיה כגריס וכו'" ובהשגות הראב"ד כתב "א"א אין זה מחוור שהרי שאל רבי ירמיה על כתם שבבשרה טיפין טיפין מהו ואם אין לו שיעור מה שאל." וכ"כ הראב"ד בבעלי הנפש (עמ' ס"ד בדפוס קאפח). ושם פסק דטיפין טיפין מצטרפין בבשר אבל לא בחלוקה. ועיין במגיד משנה (שם) שביאר שדעת הרמב"ם היא דבכתם יש ספק אם הדם בא ממאכולת או מגופה. ובבגדה תולין להקל, דספק על חלוקה טהור, אבל ספק על בשרה טמאה. ונראה להסביר, דהרמב"ם סובר שתלייה עד כגריס היא תלייה ממש, ולכן כיון שהכתם על בשרה אין תולין לה דספק על בשרה טמאה. משא"כ דעת הראב"ד היא דאין הקולא משום דכל כתם הוי ספק מגופה ספק ממאכולת, אלא כל שהכתם פחות מכשיעור האשה טהורה. ויש להביא ראיה לזה ממה שפסק הראב"ד דטיפין טיפין מצטרפים בחלוקה. דאם הוא משום תלייה, איך אפשר לומר דאם יש הרבה טיפין פחות מכגריס תולין כל טיפה במאכולת נפרדת (כדביאר הרא"ש לגבי טיפין טיפין שעל חלוקה כדלעיל, אמנם יש לומר שטיפין על בשרה שאני ולא אמרינן שכל טיפה באה ממאכולת נפרדת אלא הכל בא ממאכולת אחד ולכן טמאה ביותר מכגריס אבל דוחק לומר כן.) אבל יותר

מכגריס אמרינן דאין תולין בהרבה מאכולות. אלא, שהראב"ד סובר שיש שיעור גריס לכתם ובבשרה גזרו חז"ל שהטיפין מצטרפין לכשיעור משום דבבשרה שכיח טפי שהדם בא מגופה (עיין תוס' נח. ד"ה כשורה).

ואפשר לאמר שהמה' בסוגיין תלויה במח' זו. שר' ינאי סובר שגריס הוא שיעור בכתם. לכן, כשבא לפנינו כתם שהוא כגריס ועוד, ורצופה בו מאכולת, רואין את הכגריס ממנו כמי שאינו והשאר תולין במאכולת הרצופה בו. ודעת ר' חנינא היא שגריס אינו שיעור אלא שיש לתלות עד כגריס במאכולת. אבל, היכא שיש מאכולת רצופה בו, תולין הגריס במאכולת הרצופה בו, ולשאר אין במה לתלות. ובזה הרמב"ם והראב"ד אזלי לשיטתייהו. שהרמב"ם שסובר שהתלייה עד כגריס היא תלייה במאכולת פסק כר' חנינא (בפ"ט מהל' איסורי ביאה הל' כ"ג) והראב"ד שסובר שגריס הוא שיעור בכתם פסק כר' ינאי (בבעלי הנפש שם).

ויש שיטה שלישית בשאלה הזאת. דעיל' בחת"ס (יו"ד סי' קפ"ב) שהקשה למה בזה"ז תולין עד כגריס במאכולת אי לא שכיחי מאכולות בזמנינו. ותירץ, דעיקר גזירת כתמים נאמרה רק לענין טהרות ולא לענין בעלה, וגזרו על בעלה משום טהרות. ואע"פ שבזמננו אין טהרות, הגזירה לבעלה עומדת במקומה. אמנם, לא מחמירים בזמננו לבעלה יותר ממה שהיו מחמירים בזמנם לגבי טהרות. ומכיון שלא היו מחמירים על כתם פחות מכגריס בזמנם, לא מחמירים האידנא אע"פ דלא שכיחי מאכולות, עד כאן דבריו. ואם נפרש שגריס הוא שיעור בכתם, אין מקום לקושיתו, דאע"פ דלא שכיחי מאכולת, מ"מ אינו מטמא. ונ"ל דס"ל שהתלייה עד כגריס היא תלייה ממש, אלא שהאידנא נהפך להיות שיעור. ולפ"ז יש נפק"מ אפ"י האידנא בכתם שודאי יצא מגופה. דאם בזמנם היו מחמירים מפני שא"א לתלותו במאכולת, ה"ה בזמננו. אמנם, אם נאמר שמתחילה לא גזרו אלא על שיעור גריס, יש להקל אפ"י כשודאי יצא מגופה. ויש עוד נפק"מ לענין אשה שאבדה כתמה, ומסתפקת אם היה בו כגריס. הבדי השלחן (סי' ק"צ ס"ה בביאורים ד"ה יש) כתב בשם כמה אחרונים דמכיון שהוא ספק בדין דרבנן יש להקל. והקשה, דאם יש ספק אם היה פחות מכגריס, איך אפשר לתלותו במאכולת. ונ"ל שהם סוברים שגריס הוא שיעור בכתם ולכן אפ"י בספק יש להקל. אמנם, לדעת החת"ס, א"א להקל כיון דבזמנם היו מחמירים שא"א לתלותו במאכולת, וה"ה בזמננו.

בסיכום, יש ב' שאלות מרכזיות הנוגעות לסוגיין: (1) האם כתם שמקילים בו יש לו שם כתם או לא. (2) האם התלייה עד כגריס היא תלייה ממש או שיעור בכתם. ויש נפק"מ לב' שאלות הנ"ל לגבי כתם הנמצא על בגד מנומר שחלק מן הכתם נמצא על חלקי הלבן, וחלק מן הכתם על חלקי הצבוע. והשאלה היא מה מצטרף לכגריס. ויש ג' שיטות בדבר: החו"ד (סי' ק"צ ס"ט) סובר דאפ"י חלקי הצבוע מצטרפים לכגריס. המעיל צדקה (סי' ס"ב) סובר שכל חלקי הלבן מצטרפים לכגריס, אע"פ שיש צבוע מפסיק ביניהם. אבל חלקי הצבוע אינם מצטרפים (מלשונו מבואר שבעצם הוא סובר כהחו"ד, אלא שלא רצה להחמיר כ"כ בכתמים לצרף חלקי הצבוע. מ"מ לעניננו נתפוס את שיטתו בלי סברתו כיון שיש אפשרות לשיטה זו ע"פ דברינו), הגר"ז (סי' ק"צ סכ"ג לפי פירוש הצמח צדק ושו"ת עמק שאלה הובאו דבריהם בספר טהרת הבית ח"א עמ' שצ"ה) סובר שאם אין בחלק אחד מהלבן כגריס, אינו מטמא. שיטת החו"ד מבוארת מלשונו שהתלייה עד כגריס היא תלייה ממש. ולכן אע"פ שבחלקי הלבן אין כגריס, מ"מ כיון שבכל הכתם יש כגריס א"א לתלות כתם זה במאכולת. ובביאור דעת המעיל צדקה אפשר לומר דבאמת כגריס הוא רק שיעור בכתם, ולכן אפשר להקל בחלקי הצבוע. ואפ"י בחלקי הלבן היה מקום לומר דאין מצטרפים מידי דהוי אב' כתמים פחותים מכגריס בב' חלקי הבגד. אלא שלדעתו יש צירוף בין חלקי הלבן כמו שיש צירוף בכתם על בשרה. וצ"ל שלדעתו כתם על בגד צבוע יש עליו שם כתם, וכל החלקים הרי הם ככתם אחד, ולכן מצטרפים חלקי הלבן. ובזה ניחא שיטת הגר"ז. שהוא סובר שתלייה עד כגריס היא משום שיעור. אבל מכיון שאין על החלק הצבוע שם כתם, נידון כמי שאינו. ולכן אין הכתמים שבחלקי הלבן השונים מצטרפים.